

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію
Свідерської Ольги Іванівни
«Співвідношення психологічних та інституційних детермінант масової
політичної поведінки в транзитних суспільствах»,
що подана на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук
за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Актуальність і вагомість обраної дисертанткою теми дослідження зумовлена впливом масової політичної поведінки на динаміку політичних процесів, громадської думки, політичну свідомість, культуру і соціалізацію індивідів, а, відтак, – на досягнення демократичних стандартів кожного суспільства. Для політичної науки важливим є визначення зв'язку між візуальними (доступними для спостереження й емпіричних досліджень) формами прояву масової політичної поведінки і її причинно-мотиваційними основами. Дисертаційна робота О. І. Свідерської й присвячена проблемі співвідношення психологічних та інституційних детермінант масової політичної поведінки як активності широких верств населення, залучених до політичної діяльності. Визначений аспект дослідження проблеми дає змогу аналізувати масові політичні дії з погляду людської психології, впливу психологічних детермінант на формування інституційних регуляторів масової політичної поведінки, прослідкувати діалектику раціонального та емоційно-афективного у різноманітних виявах масової політичної поведінки.

Грунтовне дослідження психологічних та інституційних детермінант масової політичної поведінки, здійснене у дисертації О. І. Свідерської, дало змогу концептуалізувати феномен масової політичної поведінки, враховуючи особливості її вияву і конструювання форм і моделей у різних типах суспільств. Авторка зосередилась на аналізі й порівнянні масової політичної поведінки у суспільствах індустріального (масового за базовими ознаками) й постіндустріального (індивідуалізованого за базовими ознаками) типів, а також особливостей її трансформації у контексті непевності змін ціннісно-інституційних систем і культурних норм, характерних для транзитних суспільств.

Ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна. Дослідження актуальних проблем, що складають основу дисертаційного дослідження, логічно зумовило визначення його мети – здійснення комплексного політологічного аналізу співвідношення психологічних та інституційних детермінант масової політичної поведінки у транзитних суспільствах.

Визначена мета дослідження деталізована у завданнях, з поміж яких найбільшої уваги заслуговують:

- розкрити сутність поняття «масова політична поведінка» і визначити основні детермінанти, форми й типи цього поняття;
- обґрунтувати релевантність застосування теоретичних засад психологічного, неоінституційного та транзитологічного підходів, як методологічної бази дисертаційного дослідження;
- дослідити формування механізмів взаємозв'язку «масової людини» та особливостей вияву масової політичної поведінки в індустріальному суспільстві;
- визначити актуальність поняття «масова людина» в умовах індивідуалізованого суспільства;
- окреслити інституційні і психологічні аспекти віртуальної та симулятивної поведінки як нових форм масової політичної поведінки у постмодерних суспільствах, ґрунтуючись на дослідженнях впливу інтернет-технологій та віртуалізації суспільства;
- з'ясувати взаємозв'язок трансформації ціннісно-інституційної системи і формування масової політичної поведінки у транзитному суспільстві; розкрити специфіку прояву масової політичної поведінки в Україні на прикладі революційних подій 2013 – 2014 рр.

Відповідно до мети і завдань в дисертації чітко і коректно сформульовані об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження визначена масова політична поведінка в сучасних суспільствах; предметом – масова політична поведінка в транзитних суспільствах у контексті взаємозв'язку психологічних та інституційних чинників її формування. Таке формулювання мети, завдань,

об'єкта і предмета дослідження дозволило розширити межі політологічного дослідження обраної тематики.

Текст дисертаційної роботи відображає логічну та послідовну структуру викладу й розкриває сутність актуальних проблем, вирішення котрих було метою дослідження. Ознайомлення з текстом дає змогу зробити висновок, що мета та визначені завдання загалом реалізовані. Цьому безперечно сприяло опрацювання й критичний аналіз значної кількості (264 позиції) вітчизняної та зарубіжної літератури.

Належний теоретико-методологічний рівень дослідження О. І. Свідерської забезпечений і використанням наукового інструментарію неоінституціоналізму, транзитології та психологічної науки. Поєднання їхніх теоретичних засад дозволило з'ясувати роль інституційної системи – формальних і неформальних правил – у конструюванні масової політичної поведінки в умовах трансформаційних процесів демократичних транзитів і вплив на них психологічних чинників, що є відображенням співвідношення їх психологічних і нормативних детермінант. В сукупності це дозволило автору сформулювати низку теоретичних положень і висновків, які містять наукову новизну.

Передовсім відзначимо, що авторка сформулювала й обґрунтована концепцію взаємодетермінованості психологічних та інституційних чинників масової політичної поведінки в сучасних суспільствах. У модерному (індустріальному суспільстві) вона визначила первинним її детермінантами інституційні норми та формальні правила або обмеження масової активності, або її мобілізація правлячою елітою; в індивідуалізованому (постмодерному) суспільстві такими детермінантами, згідно, висновків авторки, є постматеріальні цінності та культурні норми, що посилюються впливом ЗМІ, мереж та інститутів влади. На основі цього авторка довела, що масова політична поведінка у масовому (індустріальному) суспільстві за базовими характеристиками набувала переважно ознак конформізму, індиферентності та мобілізаційності, тоді як у постіндустріальному, індивідуалізованому суспільстві через домінування в ньому невизначеності, ірраціоналізму, відсутності усталених індивідуальних і

групових зв'язків, масова політична поведінка набуває ознак симулятивності та реалізується переважно через віртуальний простір, а не соціальне середовище (с. 73–146).

Дисертантці вдалось повною мірою довести, що домінантні форми масової політичної поведінки ґрунтуються на інституційно-нормативному регулюванні з використанням психологічної маніпуляції та сугестії (С. 73-96).

Важливим аспектом новизни дисертації є виокремлена авторкою специфіка формування психологічних чинників, на прикладі мотиваційної та афективно-чуттєвої сфери залучення індивідів до масових дій, серед яких найбільш домінантними визначено: індивідуальну схильність піддаватись психологічному впливу та маніпулюванню, особливості нервової системи індивіда як члена маси (тип темпераменту, особливості характерологічної сфери), його емоційної сфери (рівень тривожності, відчуття страху, тощо) та мотивацію політичної участі. Серед інституційних детермінант вирізняє політичні, соціальні, культурні та релігійні норми, які, втрачаючи, чи, навпаки, - нарощуючи свою значущість у соціумі, змінюють вияви масової політичної поведінки, тим самим активізуючи чи послаблюючи загальний рівень політичної активності громадян (С. 22–74).

Особливої уваги заслуговують елементи новизни, пов'язані з концептуалізацією проявів віртуальної та симулятивної масової політичної поведінки в постіндустріальних суспільствах, сформованих на принципах індивідуалізму, невизначеності та ірраціональності. Авторка визначила їхні основні форми – астротерфінг, підписання електронних петицій, масові поширення медіавірусів, мемів, хештегів, проведення флешмобів (С. 118–146).

Цілком обґрунтованим є важливий висновок авторки, що попри загальну тенденцію індивідуалізації життя у сучасному суспільстві індивід зберігає в собі сутність «масової людини», що обумовлює ймовірність формування нових форм масової політичної поведінки, релевантних соціально-політичному контексту постіндустріального суспільства, які супроводжуються елементами театралізації, віртуалізації, симуляції, набираючи тим самим ознак масового шоу.

Оригінальним положенням новизни є визначення переважно неконвенційного характеру масової політичної поведінки у транзитному середовищі, зумовленого поєднанням невизначеності і неформалізованості правил її регулювання та труднощів інституційного контролю з боку державних органів, і практично необмеженим впливом транснаціональних акторів на її формування через соціальні мережі та інтернет-портали.

Інші наукові положення та висновки дослідження, що мають ознаки новизни, також достатньо теоретично і методологічно обґрунтовані.

Повнота викладу наукових положень і висновків, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення та результати дослідження викладені у 15-ти публікаціях, зокрема 5 публікацій у фахових наукових виданнях з політичних наук, з них 1 публікація здійснена у закордонному виданні із політичних наук (Польща) та 1 публікація у періодичному виданні із політичних наук, дев'яти тезах та матеріалах науково-практичних конференцій, включаючи конференції з міжнародною участю. Апробація результатів дослідження відбулася в процесі обговорення та виступів на Науково-практичній конференції «Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати – 2016»: (м. Братислава, 15–18 березня 2016 р.), VI Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Наукові підсумки 2016 року»: (м. Вінниця, 10 грудня 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Місце суспільних наук у системі сучасного гуманітарного знання XXI століття – 2016»: (м. Київ, 16–17 грудня 2016 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Методологія політичної науки. Треті методологічні читання – 2013»: (м. Львів, 2013 р.), Звітній науковій конференції філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка – за 2014 рік: (м. Львів, 2015 р.), Звітній науковій конференції філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка – за 2015 рік: (м. Львів, 2016 р.), Всеукраїнській науковій конференції (присвяченій 20-річчю прийняття Конституції України) «Соціально-гуманітарні науки та сучасні виклики»: (м. Дніпро, 29–30 червня 2016 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції

«Роль психологічної служби системи вищої освіти України у час суспільних трансформацій – 2017»: (м. Львів, 19–20 травня 2017 р.), «Всеукраїнській науково-практичній конференція – 2017» (м. Запоріжжя, 25–26 серпня 2017 р.). Результати дослідження обговорено на теоретичних семінарах та засіданнях кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка.

Опубліковані праці та автореферат дають достатнє уявлення про зміст дисертації, її структуру, теоретичні висновки, а також адекватно відображають основні положення наукової новизни та висновки дисертації.

Теоретичне та практичне значення роботи визначається використаним дисертанткою методологічним інструментарієм та категоріально-понятійним апаратом, що поглибили знання про особливості масової політичної поведінки, трансформації та співвідношення її основних інституційних та психологічних детермінант. Концептуальні розробки автора можуть бути використані у підготовці навчальних курсів, наукових праць, посібників й спецкурсів з політичних наук. Викладені в роботі положення, теоретичні висновки та узагальнення можуть слугувати оптимізації роботи органів державного управління для інтеграції ціннісної системи та європейських ціннісних орієнтацій.

Відзначаючи позитивні аспекти дисертації, водночас висловимо окремі зауваження, які можуть дещо покращити процес дослідження масової політичної поведінки:

По-перше, авторка проаналізувала і визначила особливості взаємовідносин та комунікації маси, як носія масової політичної поведінки, та лідера (вождя) в індустріальному суспільстві, й слушно відзначила, що він виступав чинником мобілізації та спрямування її дій та активності. Однак, розглядаючи масову політичну поведінку в індивідуалізованому (постіндустріальному) суспільстві, авторка не приділила цьому аспекту достатньо уваги, залишивши до кінця не з'ясованим роль лідерства у масовій політичній поведінці в індивідуалізованому суспільстві.

По-друге, більшої уваги вартує тема насилля в процесі реалізації різних форм і типів масової поведінки, пов'язаної з участю великої кількості різних людей груп, часто об'єднаних і мобілізованих емоціями. Актуальним також є тема трансформації насилля в ситуації віртуалізації та симуляції багатьох форм масової політичної поведінки в інформаційному та індивідуалізованому суспільстві. (с.

По-третє, у процесі дослідження масової масових протестів під час революції Гідності в Україні 2013–2014 рр., не достатньо розкрито саме його емоційну складову, яка була вагомою детермінантою у формуванні масових протестів, як реакцією на насилля з боку влади. (с.

По-четверте, на наш погляд, слушно було б більшою мірою аргументувати положення і висновки дисертації емпіричним матеріалом.

Висловлені зауваження не носять принципового характеру і не применшують значимості роботи дисертанта, обґрунтованість і вірогідність зроблених висновків, а лише пропонують можливі шляхи подальшого розвитку та вдосконалення досліджуваних проблем.

Загальний висновок. Тема дисертації є актуальною, її структура є добре продуманою, матеріал викладений у логічній послідовності. Отримані у роботі наукові результати сукупно розв'язують важливу проблему, що виявляється в теоретичному обґрунтуванні співвідношення психологічних та інституційних детермінант масової політичної поведінки. Основні результати викладені в опублікованих працях автора.

Висновки до розділів та загальні висновки дисертації є обґрунтованими. Зміст автореферату відповідає змісту та структуру дисертації та не містить інформації, що не наведена у дисертаційній роботі. Автореферат оформлено у відповідності з сучасними вимогами.

Подана до захисту дисертація Свідерської Ольги Іванівни «Співвідношення психологічних та інституційних детермінант масової політичної поведінки в транзитних суспільствах» є самостійним і оригінальним науковим дослідженням, яке містить раніше не захищені наукові положення,

отримані автором нові науково обґрунтовані результати дослідження в галузі політичної науки.

Дисертація відповідає вимогам державного стандарту, зокрема, п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 квітня 2013 року (зі змінами), а здобувач Ольга Іванівна Свідерська заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»,

завідувач кафедри політології

В. Й. Климончук

